

УДК 331.552-027.561:378:37.011.3-051

[https://doi.org/10.52058/2786-6165-2024-11\(29\)-1295-1304](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2024-11(29)-1295-1304)

Лалак Наталія Володимирівна кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри теорії та методики початкової освіти, Мукачівський державний університет, м. Мукачево, тел.: (050) 944-35-01, <http://orsid.org/0000-0003-2613-3541>

Попович Надія Ференцівна кандидат філологічних наук, доцент кафедри філологічних дисциплін та соціальних комунікацій, Мукачівський державний університет, м.Мукачево, <https://orcid.org/0000-0002-9259-5069>

Фенчак Любов Михайлівна кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри теорії та методики початкової освіти, Мукачівський державний університет, м. Мукачево, тел.: (095)597-20-67, <http://orsid.org/0000-0002-3960-8959>

ПРОФЕСІЙНА МОБІЛЬНІСТЬ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ: ТЕОРЕТИКО-ПРАКТИЧНІ АКЦЕНТИ

Анотація. Стаття висвітлює теоретичні та практичні аспекти формування професійної мобільності майбутнього педагога. Професійна мобільність тісно пов'язана з ринком праці та розвитком економіки в державі. Виклики сьогодення декларують необхідність підготовки таких учителів, які зможуть в контексті освітніх реформ швидко зорієнтуватися в своїй професійній діяльності, здатних до творчої праці, професійного розвитку, опанування та впровадження інноваційних технологій навчання, конкурентоспроможних на ринку праці. Ретроспективний аналіз досліджуваної проблеми засвідчує наявність глибокого інтересу вітчизняних і зарубіжних науковців до проблеми професійної мобільності фахівців різних галузей, зокрема педагогів. Авторами уточнено термінологічне поле дослідження, зазначено, що у сучасних умовах професійну мобільність учені пов'язують з готовністю педагога приймати самостійні і нестандартні рішення, спрямовані на підвищення рівня власного професіоналізму, здатність швидко адаптуватися до нового освітнього середовища, використовуючи ефективні методи і засоби для досягнення мети. Закцентовано увагу на освітньому середовищі ЗВО як чинника впливу на процес формування мобільності майбутнього педагога та його компонентів (інформаційного, технологічного, соціального). Педагогічними умовами ефективного формування професійної мобільності майбутнього педагога визна-

чено: особистісно-орієнтоване освітнє середовище, тобто той освітньо-фаховий простір, де відбувається доцільно організований розвиток мобільної особистості; створення «ситуації успіху» як вагомий педагогічний ресурс у досягненні майбутніми учителями ефективних результатів, їх усвідомлення для подальшої професійної діяльності та активна науково-дослідницька діяльність здобувачів вищої освіти.

Ключові слова: професійна мобільність, майбутні педагоги, освітньо-розвивальне середовище ЗВО, інноваційні зміни, професійна діяльність.

Lalak Nataliia Volodymyrivna Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Theory and Methods of Primary Education, Mukachevo State University, 29 Uzhhorodska St., Mukachevo, tel.: (050) 944-35-01, <http://orsid.org/0000-0003-2613-3541>

Popovych Nadiia Ferentsivna Candidate of Philological Sciences, Associate Professor of the Department of Philological Disciplines and Social Communications, Mukachevo State University, Mukachevo, <https://orcid.org/0000-0002-9259-5069>

Fenchak Liubov Mykhailivna Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Theory and Methods of Primary Education, Mukachevo State University, 29 Uzhhorodska St., Mukachevo, tel.: (095) 597-20-67, <http://orsid.org/0000-0002-3960-8959>

PROFESSIONAL MOBILITY OF FUTURE EDUCATORS: THEORETICAL AND PRACTICAL EMPHASIS

Abstract. The authors have highlighted the theoretical and practical aspects of the formation of professional mobility of future educators. Professional mobility is closely related to the labor market and the economic development of the country. The challenges of nowadays declare the necessity of training teachers who will be able to quickly navigate their professional activities in the context of educational reforms, capable of creative work, professional development, mastering and implementing innovative teaching technologies that are competitive in the labor market. A retrospective analysis of the problem under research has demonstrated that there is a deep interest of national and foreign scholars in the problem of professional mobility of specialists in various fields, including teachers. The authors have clarified the terminological field of the research, noting that in modern conditions, scientists

associate professional mobility with the teacher's readiness to make independent and non-standard decisions aimed at improving their own professionalism, the ability to quickly adapt to a new educational environment, using effective methods and means to achieve the goal. The attention has been focused on the educational environment of a higher educational institution as a factor influencing the process of forming the mobility of a future teacher and its components (informational, technological, social). The pedagogical conditions for the effective formation of the future educator's professional mobility are: a personality-oriented educational environment, i.e. the educational and professional space where the development of a mobile personality is appropriately organized; creation of a “situation of success” as a significant pedagogical resource in achieving effective results by future teachers, their awareness for further professional activity and active research activities of applicants for higher education.

Keywords: professional mobility, future educators, educational and developmental environment of higher educational institutions, innovative changes, professional activity.

Постановка проблеми. Процеси глобалізації, інтеграції та інноваційних змін у сучасному світі ставлять особистість перед необхідністю бути постійно готовою до викликів та переміщень у соціальному просторі, швидко адаптуватися, гнучко взаємодіяти з найрізноманітнішими культурними й соціальними суб'єктами та системами. В контексті сьогодення є потреба суспільства й держави в професійно-мобільних педагогах, які володіють фаховими знаннями, уміннями й навичками, широкою соціокультурною компетенцією, що підвищує їх конкурентоспроможність та адаптивність до сучасних інноваційних змін. Зрозуміло, що професійна мобільність тісно пов'язана з ринком праці та розвитком економіки в державі, зокрема в галузі освіти. Для того, щоб бути успішним та визнаним, сучасний учитель, повинен мати особистісні якості – бути рухливим, динамічним, готовим до будь-яких змін, уміти швидко адаптуватися до інноваційних змін освітнього середовища, виявляти гнучкість, мобільність мислення. Професійна мобільність має бути провідною ознакою розвитку особистості вчителя, оскільки її сформованість є метою та результатом сприйняття нового педагогічного досвіду, позитивного настрою на зміни, що відбуваються в навчальних закладах, активної участі у перебудові освітнього процесу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні аспекти дослідження професійної мобільності майбутнього педагога в контексті розвитку особистості як інтегральної якості висвітлюють такі вітчизняні

учені як О. Кіпіна, О. Лапіна, Р. Пріма, Л. Прядко та ін. М. Гордієнко та Ю. Музиченко обґрунтовують зміст і структуру мобільності, розглядаючи її як динамічну якість. Ю. Клименко, С. Морозова у своїх наукових доробках розкривають соціокультурні особливості професійної мобільності особистості фахівця. А. Карпова, О. Китайська, А. Кужельний акцентують увагу на сучасній концепції професійної мобільності особистості, у тому числі й педагога. У їх наукових студіях знаходимо, що сформованість професійної мобільності передбачає не стільки вміння проявляти професійні здібності, скільки вміння мобілізувати свої сили на інше сприйняття себе в нових ситуаціях, активне прагнення знайти вихід із проблемної ситуації, забезпечити задоволення потреб, ціннісних орієнтацій і позитивної зміни особистісно-професійної позиції. Професійна мобільність відрізняється від готовності до педагогічної діяльності: навіть достатньо підготовлений до вирішення педагогічних завдань учитель у певних ситуаціях може виявитися не мобільним, не налаштованим на відповідну діяльність. При цьому важливо, щоб майбутній педагог був готовий відчувати будь-які зміни ситуацій, умів обґрунтовувати спрямованість цих змін і активно реагувати на них.

Мета статті: на основі ретроспективного аналізу досліджуваної проблеми розкрити теоретико-практичні аспекти процесу формування професійної мобільності майбутніх педагогів.

Виклад основного матеріалу. Сьогодні доводиться, що низький рівень мобільності фахівців є однією з причин недостатньої адаптації населення України до ринку праці. Цілком ймовірно, що при високій мобільності працівників знижуються їхні ризики й покращується процес адаптації до нових умов праці і взаємовідносин у трудовому колективі. Мобільність людини дозволяє їй розкривати власний адаптаційний потенціал, переміщуватися в географічному просторі, знаходити нові вакансії робочих місць і не боятися рухатися вперед, до нових звершень.

У тлумачному словнику української мови термін «мобільний» означає «здатний до швидкого пересування; рухливий» [2]. У переносному значенні – це здатність швидко діяти, приймати рішення. Отже, результати аналізу словникового тлумачення терміну «мобільність» дали змогу ознайомитися з головними його ознаками, як: рухливість людини, її здатність до швидкого пересування, діяння, прийняття правильних та своєчасних рішень.

У психолого-педагогічній літературі існують різні підходи до визначення сутності професійної мобільності. До вивчення такого феномену вчені підходять з таких позицій, як: готовність бути конкурентоздатним працівником, здатним до швидкого реагування на зміни, що відбуваються

в освітньому просторі, до адаптації в нових умовах педагогічної праці; розвинені інтелектуальні вміння, завдяки яким особистість може творчо віднаходити, обробляти й застосовувати інформацію, гнучко діяти в стандартних і нестандартних ситуаціях тощо [5;6]. Дефініцію «професійна мобільність майбутнього педагога» ми розглядаємо як здатність майбутнього фахівця швидко реагувати на зміни в освітній галузі, сприймати й адекватно оцінювати нововведення в освіті, позбавлятися власних стереотипів, що заважають саморозкриттю й самоосвіті, розробляти й упроваджувати авторські програми, інноваційні прийоми і методи, форми навчання й виховання учнів, мобілізувати школярів у демократичних освітніх умовах до активної участі в різних видах діяльності.

Теоретичні та практичні аспекти професійної мобільності вчителів розкриті у наукових доробках української вченої Р. Пріми. Нею представлено авторське бачення сутності професійної мобільності майбутніх учителів початкових класів, розроблено й експериментально апробовано модель і методику формування професійної мобільності майбутнього фахівця початкової освіти [7]. Цілком погоджуємося з Р. Прімою в тому, що професійна мобільність педагога охоплює різноманітні зміни змісту, характеру та умов учительської праці. Виявлення такої феноменальної здатності призводить до зміни в професії, її спеціалізації, кваліфікації, посади, місця роботи. Такі злети й переміщення, як на наш погляд, вимагають від мобільних учителів фундаментальних знань і вмінь, які вони здобули у педагогічній діяльності, розвиненого професійного самопізнання, тобто розуміння власної «Я»-концепції та гнучкості в практичних діях і ситуаціях.

Заслужують на увагу наукові дослідження Р. Дорогих та Л. Литовченко, у яких мобільність віднесено до провідних професійних якостей майбутніх учителів, що забезпечує ефективність взаємодії у педагогічному колективі, їхню ораторську майстерність. У дослідженнях Ю. Клименко визначено систему компетентностей професійної мобільності майбутніх учителів у контексті європейського виміру. Науковці Л. Дольнікова, Л. Сушенцева, Г. Шевчук акцентують увагу на тому, що професійна мобільність педагога є умовою його конкурентоздатності на ринку освітніх послуг. О. Хижняк розкриває зв'язок модернізації методичних форм роботи в закладах освіти з успішною професійною мобільністю сучасного педагога.

Науковцями виокремлено наступні чинники професійної мобільності педагога, а саме: соціокультурні – демографічні характеристики (стать, вік, фізичні дані); кваліфікаційно-професійні відомості (загальні й спеціальні знання, професія, кваліфікація, досвід роботи); особистісні якості

(працелюбність, трудова і громадська активність та результативність); умови професійного середовища, кадрова політика, система професійної освіти та індивідуально-психологічні – особистісні характеристики (потреби, інтереси, ціннісні орієнтації, моральні якості), лідерство, соціально-рольові позиції, комунікативні характеристики особистості, професійно важливі якості людини, які розвиваються в освітньому просторі [8].

Цілком слушною є думка вчених, які вважають, що кожний педагог має самостійно працювати над власною проблемою, бути готовим поставити педагогічний експеримент, систематизувати думки і методики, осмислювати їх і аналізувати, спрямовувати зусилля на використання кожного предмета з ціллю всебічного розвитку особистості в умовах творчої самореалізації, створюючи самому собі умови для творчості і натхнення в дослідницьких пошуках нових зв'язків, використовуючи мудро і вдало новітні наукові знахідки і створюючи власні [3]. На нашу думку, професійна мобільність має бути провідною ознакою розвитку особистості вчителя, оскільки її сформованість є метою та результатом сприйняття нового педагогічного досвіду, позитивного настрою на зміни, що відбуваються в освіті, активної участі у перебудові процесу навчання й виховання школярів.

Викликає інтерес позиція В. Гринько, яка визначає професійну мобільність як «здатність» особистості педагога організувати співдіяльність з іншими суб'єктами освітнього процесу (учнями, їх батьками, колегами, адміністрацією, партнерами, представниками соціуму) згідно з цілями й завданнями сучасної концепції освіти, цінностями світової, вітчизняної, регіональної та національної культур. Дослідниця пропонує розглядати педагогічну мобільність у вертикальному й горизонтальному напрямках, а саме:

– вертикальна педагогічна мобільність являє собою рух по адміністративних сходах у сфері освіти, збігається із соціальною та є неможливою, без таких якостей, як гнучкість, здатність міркувати, рефлексувати, приймати і розуміти позицію інших, сприймати, створювати новації, володіти широтою пізнавальних потреб;

– горизонтальна педагогічна мобільність розуміється як «рух по підвищенню професійної майстерності, яка визнана й оцінена соціумом», тобто супроводжується певними встановленими соціально-статусними показниками [1].

Варто зазначити, що професійна мобільність учителя є міждисциплінарним поняттям, оскільки в ньому закладені психологічні механізми, соціальне реагування на події, педагогічні засоби творчого засвоєння передового досвіду, основи педагогічної інноватики.

Одним із можливих способів розвитку професійної мобільності майбутнього педагога є його адаптація до професійного середовища, яке постійно змінюється. Зауважимо, що положення про необхідність формування професійної мобільності вчителя не може бути доповнено лише тезою про врахування специфіки діяльності педагога при зміні освітньої парадигми. Потрібен принципово новий погляд на професійно-педагогічну підготовку та її результат, що являє собою професійно-педагогічну мобільність.

Як показує практика підготовка професійно мобільного вчителя відповідно логіки і концепції дослідження потребує такої організації освітнього процесу, за якої здобувачі освіти будуть практично залучені у квазіпрофесійну діяльність, тобто яка є навчальною за своєю формою і професійною за змістом. Зауважимо, в науково-педагогічній літературі використовуються різні означення щодо характеристики середовища підготовки майбутнього педагога: освітньо-виховне, освітнє, педагогічне тощо, серед яких найбільш уживаними є такі поняття, як «освітнє» й «освітньо-розвивальне» середовище. Поняття «середовище» відображає залежність та взаємозв'язок умов, що забезпечують розвиток людини, її взаємодію з оточенням. У цьому контексті правомірно розуміти під середовищем найближче оточення суб'єкта, у взаємодії з яким він формує і виявляє свої кращі якості. Це актуалізує завдання створення такого середовища, яке розвивало б особистість індивіда, створювало б культуродоцільні умови для його самореалізації, самовираження, для пошуку «кращого себе» у процесі визначення власної траєкторії освоєння знань.

У контексті формування професійної мобільності майбутнього педагога освітнє середовище ЗВО є тим освітньо-фаховим простором, де відбувається доцільно організований розвиток мобільної особистості його суб'єктів. Конструктивною в аспекті нашого дослідження є позиція учених щодо визначення трьох станів розвивального освітньо-професійного простору: взаємоузгодження, взаємодія, взаєморозвиток векторів-координат, що надають стабільності, рівноваги, стійкості освітньому простору та процесам, які відбуваються там [6].

Зупинимось детальніше на характеристиці параметрів освітнього середовища ЗВО крізь призму їх впливу на процес формування мобільності майбутніх педагогів.

Широта освітнього середовища визначається його структурно-змістовими компонентами, що показують, які суб'єкти, об'єкти, процеси і явища включені в це середовище і характеризується широким використанням форм організації освітнього процесу у ЗВО (лекції, практичні, семінарські, лабораторні заняття, практикуми, заліково-екзаменаційна

сесія, педагогічна практика). При цьому організація навчальних занять в аудиторіях, лабораторіях ЗВО, відвідування інформаційних центрів, бібліотек, користування комп'ютерною технікою тощо підвищує контактність, різнобічність поглядів, конструктивність, оперативність, інтерес здобувачів освіти до навчання, сприяє долученню їх до науково-дослідницької роботи, що є позитивним в руслі пропедевтики формування професійної мобільності майбутнього педагога.

Можливості освітнього середовища як чинника впливу на процес формування мобільності майбутнього педагога можна окреслити на основі аналізу його компонентів (інформаційного, технологічного, соціального тощо) [3]. До прикладу, інформаційна та технологічна складові середовища відображають професійно значущу інформацію, проекти організації квазіпрофесійної діяльності, які, у свою чергу, складаються з певних елементів змісту навчальних планів, програм, що забезпечують реалізацію життєвої (в тому числі майбутньої професійної) стратегії здобувачів освіти. Соціальна складова освітнього середовища ЗВО відображає соціальні відносини, знайомить студентів з певним досвідом цих стосунків, допомагає набувати цього досвіду, у тому числі в контексті із зовнішнім соціумом. Демократичність, діалогічність стосунків передбачаються як важливі характеристики цього компонента, оскільки є провідними факторами гуманізації всього освітнього процесу, основою набуття позитивного досвіду спільної діяльності, розв'язання проблем у навчальному процесі, що імітує реальну педагогічну дійсність.

Проведений ретроспективний аналіз досліджуваної проблеми дає можливість акцентувати увагу на важливості розроблення методичного супроводу й упровадження в освітній процес ЗВО завдань (міні-кейсів), зміст яких буде враховувати відповідну фахову спрямованість майбутніх педагогів. До прикладу, для розвитку та активізації мотиваційної сфери здобувачам вищої освіти можна запропонувати такі інноваційні форми роботи: методичний анонс-огляд новинок «Освітні інновації»; методичний міст; рекламний калейдоскоп творчих знахідок; презентаційний меседж «А я роблю так...»; панорама творчості, семінар-супутник «Сучасні аспекти інформаційної діяльності вчителя», парк педагогічної майстерності; методичний діалог; педагогічна гра «Створення інноваційного розвивального середовища в сучасному ЗЗСО» тощо.

Висновки. Таким чином, основою сучасної інноваційної освітньої парадигми стають такі ключові компоненти, як саморозвиток, самоосвіта, самовдосконалення, самопроектування – суб'єктно спрямовані складові освітнього середовища. У контексті сьогодення суб'єкт професійно-педагогічної діяльності (особливо, майбутній педагог) повинен уміти

керувати освітніми процесами, проектувати та реалізовувати на практиці освітні ситуації нового типу, що постійно розвиваються і вдосконалюються, орієнтуючись, насамперед, на розвиток людських здібностей, а не тільки на трансляцію традиційних знань, умінь, навичок. Чинниками забезпечення позитивної динаміки процесу формування професійної мобільності майбутніх учителів, на нашу думку, є: особистісно-орієнтоване освітнє середовище, суб'єкт- суб'єктна взаємодія, науково- дослідницька, самоосвітня діяльність, створення «ситуації успіху»; домінування інтерактивних методів навчання тощо. Варто зазначити, що сформованість професійної мобільності (готовність бути мобільним, набуття в собі ознак мобільності) передбачає не стільки вміння проявляти професійні здібності, скільки вміння мобілізувати свої сили на інше сприйняття себе в нових ситуаціях, активне прагнення знайти вихід із проблемної ситуації, забезпечити задоволення потреб, ціннісних орієнтацій і позитивної зміни особистісно-професійної позиції.

Література:

1. Гринько В. Аналіз теоретичних підходів до вивчення феномену «професійна мобільність». *Молодь і ринок*. 2011. №5. С. 127- 131.
2. Івченко А.О. Тлумачний словник української мови. Х.: Фоліо. 2006. 540с.
3. Кіпіна О. А. Професійна мобільність педагога. *Педагогіка навчання і наука*. 2009. № 1. С. 81-84.
4. Клименко Ю. Професійна мобільність майбутніх учителів у країнах Євросоюзу : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти». Умань. 2011. 20 с.
5. Малишевський О. В. Дослідження генезису поняття «професійна мобільність». *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Серія : Педагогічні науки*. Бердянськ: БДПУ. 2020. № 1. С. 60–69.
6. Музиченко Ю. Професійна мобільність учителя в умовах формування загальноєвропейського освітнього простору. *Шлях освіти*. 2007. № 3. С. 17–20.
7. Пріма Р. М. Формування професійної мобільності майбутнього вчителя початкових класів: теорія і практика. Монографія. Дніпропетровськ: ІМА-прес. 2009. 367 с.
8. Томпа-Бачков Є. Т., Лалак Н. В. Професійна мобільність учителя: сутність дефініції. *Сучасні тенденції розвитку науки й освіти в умовах поглиблення євроінтеграційних процесів : збірник тез доповідей за матеріалами II Міжнародної науково-практичної*. Мукачево : Вид-во МДУ, 2022. С.189-191.

References

1. Hrynkо, V. (2011). Analiz teoretychnykh pidkhodiv do vyvchennia fenomenu «profesiina mobilnist» [Analysis of theoretical approaches to studying the phenomenon of "professional mobility"]. *Youth and the market*. № 5, pp. 127–131. [in Ukrainian].
2. Ivchenko, A. O. (2006). *Tlumachnyi slovnyk ukrainskoi movy* [Explanatory Dictionary of the Ukrainian Language]. Kharkiv: Folio, 540 p. [in Ukrainian].

3. Kipina, O. A. (2009). Profesiina mobilnist pedahoha [Professional mobility of the teacher]. *Pedagogy of teaching and science*. № 1, pp. 81–84. [in Ukrainian].

4. Klymenko, Yu. (2011). Profesiina mobilnist maibutnikh uchyteliv u krainakh Yevrosoiuzu [Professional mobility of future teachers in the European Union countries]. (Author's ref. dissertation, candidate of pedagogical sciences). Uman, 20 p. [in Ukrainian].

5. Malyshevskiy, O. V. (2020). Doslidzhennia henezysu poniattia «profesiina mobilnist» [Research into the genesis of the concept of "professional mobility"]. *Scientific notes of the Berdyansk State Pedagogical University. Series: Pedagogical Sciences*. № 1, pp. 60–69. [in Ukrainian].

6. Muzychenko, Yu. (2007). Profesiina mobilnist uchytelia v umovakh formuvannia zahalnoievropeiskoho osvithnoho prostoru [Professional mobility of teachers in the context of the formation of a pan-European educational space]. *The path of education*. № 3, pp. 17–20. [in Ukrainian].

7. Prima, R. M. (2009). *Formuvannia profesiinoi mobilnosti maibutnoho vchytelia pochatkovykh klasiv: teoriia i i praktyka: monohrafiia* [Formation of professional mobility of the future primary school teacher: theory and practice: monograph]. Dnipropetrovsk: IMA-press, 367 p. [in Ukrainian].

8. Tompa-Bachkov, Ye. T., Lalak, N. V. (2022). Profesiina mobilnist uchytelia: sutnist definitsii [Professional mobility of a teacher: the essence of the definition]. *Modern trends in the development of science and education in the context of deepening European integration processes*, Materials of the II International Scientific and Practical Conference. Mukachevo: MSU Publishing House, pp. 189–191. [in Ukrainian].

МУКАЧІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

89600, м. Мукачево, вул. Ужгородська, 26

тел./факс +380-3131-21109

Веб-сайт університету: www.msu.edu.ua

E-mail: info@msu.edu.ua, pr@mail.msu.edu.ua

Веб-сайт Інституційного репозитарію Наукової бібліотеки МДУ: <http://dspace.msu.edu.ua:8080>

Веб-сайт Наукової бібліотеки МДУ: <http://msu.edu.ua/library/>